

AMERIKAI DOLGOK.

A bostoni unitárius kör.

Jóllehet az amerikai unitáriusok egy szerves egészet nem képeznek, egyházi törvények által nincsenek egymáshoz kapcsolva, de mégis bizonyos erkölcsi kötelek szorosán összefűzik őket, s oly testületi szellem létezik köztük, mely bámulatos eredményt tud felmutatni a vallásos élet mezején. Hitök et jó cselekedetekben mutatják meg. Módot, eszközöket keresnek, melyek által nagyobb tevékenységet fejthetnek ki hitelveik terjesztése érdekében. Gyakori társas összejöveteleket rendeznek eszmecserek s egyes kérdések megvitatása végett. Különösen, hogy a laikusok (világiak) minő meleg érdeklődést mutatnak vallásuk iránt, tanusítja a bostoni unitárius kör, melyet ezuttal t. olvasóinkkal megismertetni kívánok, főleg abból a célból, hátha mi is némi lelkesedést merithetünk példájukból, s körülményeink s anyagi helyzetünk szerint mi is hasonló tevékenységet igyekezünk kifejtteni.

A kör (Unitarian Club) 1882. január havában alakult. Célja az, hogy az unitárius egyházak világi férfiai között a hitrokoni s barátságos viszonyt ápolja, az őszhangzatos tevékenységet fejlessze s a hitfelekezet közös érdekét előmozdítsa. Tagjainak száma 250-nél több nem lehet. A kör tagjait, valamelyik tagnak írásbeli ajánlatára, a tanács szótöbbséggel válassza meg. A beiratási díj 10 dollár (25 frt) a tagsági díj évenként 20 dollár. A ki az évi közgyűléstől számítva egy hó alatt a tagsági díjt nem fizeti be, megszűnik a kör tagja lenni.

A kör hivatalnokai: egy elnök, két alelnök, egy pénztárnok, egy titkár és három választmányi tag, a kik együtt a tanácsot alkotják. A hivatalnokokat s választmányi tagokat a közgyűlésen választják egy évre. A tanács minden évben a közgyűlésen írásbeli jelentést teszen a kör működéséről s állapotáról. A kör októberben kezdve májusig, minden hó második hetében, szerdán, egyszer tart gyűlést. A gyűlések alkalmával aláírási iveket hordozni vagy valami célra kéregetni nem szabad. Ez rövid kivonata a kör alapszabályainak.

Bostonban tartózkodásom alatt az 1882. évi október 12-én tartott gyűlésen voltam szerencsés először jelen lehetni, melynek lefo-

lyása a következőleg történt: Délután 5 órakor gyűltek össze a tagok s a meghívott vendégek a világ egyik legszebb vendéglőjébe — a Vendome Hotelbe. Mintegy 250-en lehettek, s nem csak Bostonból, hanem a vidékről is. 5—6 óráig a tanács a kör folyó ügyeit intézte, a többiek a társalgó teremben beszélgettek. Az ebéd 6 órakor kezdődött rövid hálaadó imával. Ebéd végeztével, mely gyorsan lejárt s pohár köszöntések nem voltak, Kidder Henrik alelnök felolvasta Long János elnök s massachusettsi kormányzó levelét, melyben sajnálatát fejezte ki, hogy közbejött akadály miatt a gyűlésen nem jelenhetett meg. E szerint az elnöki tisztet Kidder H. teljesítette, ki üdvözölve a társaságot, dr. Peabody volt Cambridgei egyetemi tanárt s papot ajánlta be a körnek, mint vendéget.

(A kör tagjai csak világiak lehetnek, a kik aztán az egyházi férfiakat vendégeként meghívják.)

Dr. Peabody, az amerikai unitáriusok nestora, nagy lelki örömét fejezte ki a kör létrehozása felett, s erős reményt táplált az unitarizmus jövője iránt, látva a világiaknak ezt a meleg érdeklődését. Azután európai utjáról s tapasztalatairól beszélt, mivel épen akkor tért haza két évi távol lét után. Élénken festette a szabadelvű nézetek terjedését a különböző országokban.

Azt tapasztalta, hogy sok helyt csak vallás létezik, de igazi vallásos élet nincs. Ez leginkább felcálálható az Egyesült-Államokban. Dr. Peabody után az elnök engemet mutatott bé, mint a legrégebb unitárius egyházak képviselőjét. Én ez alkalommal, egyebek mellett, a mi világi consistorainkról s egyházunkhoz való viszonyainkról beszéltem.

A következő szónok Dr. Hale Eduárd lelkész volt, ki Spanyolországban tett utazásáról szólott, megjegyezvén, hogy Spanyolország 500 évvel áll hátrább, mint Anglia; s hogy nincs egy ország is Európában, mely az utóbbi 400 év alatt oly rosszul kormányzott volna.

Rantoul Róbert (világi) a Saratogában tartott nemzeti Conferenciáról beszélt. Dr. Clarke F. Jakob lelkész azt fejtegette, hogy az unitáriusoknál a vallás nem csak egyedül a papok dolga, hanem a világiaké is. Csak együttesen teremhetnek valódi vallásos életet. Savage M. János, ki korábban orthodox pap volt, s később a szabad vallásos eszmék hirdetője lett, üdvözölte az unitáriusokat, hogy neki testvéri jobbot nyújtottak s templomaikat megnyitották előtte, míg ezt más felekezetek nem tették.

Még többen beszéltek különböző tárgyokról. Közbe-közbe egy quartett gyönyörködtette a hallgatóságot szebbnél-szebb vig dalokkal.

Megjegyzem, hogy egyházi gyűlések alkalmával szeszes italokat nem isznak, s nem szivaroznak, de e kör gyűlésein megvan engedve. Ebéd után is a gyümölcs csemegék s borok az asztalon maradtak s a kinek tetszett, szivarozás mellett, élvezhette azokat. A különböző lapoktól tudósítók voltak s másnap az elmondott beszédeket mind közölték. Az amerikaiak a rövid s szellemes beszédeket kedvelik. Rendkívülieg szeretik az olyan szónokot, ki jól megnevezteti őket. A gyűlés 12 órakor végződött bé.

Ez alkalommal senki sem volt előre felszólítva, hogy beszédet tartson, hanem mindenki rögtönözve beszélt. Szokásban van az is, hogy az elnök egyeseket felkér felolvasás tartására. Ilyen felolvasás volt egyszer: „A vallás- és politika között való viszonyról.“ Ezt aztán különböző oldalról megvitatták. Hogy a felolvasások milyen irányuak s természetűek, arra nézve közlöm Dr. Clarke F. Jakabnak: „Mire való az Unitarismus“ című felolvasásának rövid kivonatát.

„Nézetem szerint — mondja felolvasó — az unitáriusok munkássága abban áll, hogy gyakorlati s élő bizonyítékát adják annak, hogy szellemi egység és közreműködés lehet ott is, a hol nincsenek semmi névvel nevezendő hitformák; hogy férfiak és nők jómagaviselet és jellem által lehetnek keresztények a pokoltól való félelem nélkül is; hogy a keresztények földolga e világot javítani és a környezetökben levőket jobbakká és boldogabbá tenni, a helyett, hogy magokat áhitatoskodás által egy más világra készítsék elő; hogy az igazi isteni tisztelet az emberekkel való jóltevésben áll; és hogy épen ezért a vallásnak nem csak vasárnap, a templomban, imádkozás közben, hanem életünk minden pillanatában nyilvánulnia kell. Az unitáriusok kötelessége mindezeket hatályossá tenni, mert ez az ők különös eszméjük és még nincsenek a keresztény egyházak által általánosan elfogadva. A keresztényvilág különböző felekezetekre van oszolva, mivel azt hiszi, hogy a megállított és positiv hitformák elkerülhetlenül szükségesek az egységhez; mivel nem bizik a szabadságban és fél a szabad gondolattól, ellenségeskedést támaszt Jézus humanus vallása ellen; mivel azt véli, hogy az embereket csak ijesztgetéssel lehet Istenhez vezetni, a nagy többség vallásos ösztönét elfojtja; és mivel az emberek gondolatját egy más világra irányozza, a helyett, hogy arra a világra gondolnánk, melybe Isten minket helyezett, késlelti az Isten országának eljövételét és akaratjának teljesülését.

Ha azt kérdezzük: miért léteznek az unitáriusok? Azt felelem: nem azért, hogy a többi egyházak ellen protestaljunk, hogy szoká-

saik ellen kifogásokat tegyünk, vagy theologiai harcot folytassunk velök. A mi elhivatásunk megmutatni — ha lehet gyakorlatilag — hogy a mi gondolkozásmódunk s hitelvünk helyes és olyan, mely megtanít szeretni Istent és embert, s hű követőjévé teszen Jézusnak, mely Istenben való teljes hittel és embertársaink iránti szeretettel tölt el. Ha ezeket megtehetjük, ez azt fogja mutatni, hogy tudjuk, mire való az unitárizmus. Ha nem sikerül ezeket érvényesítenünk: akkor az Isten országa elvétetik tőlünk, s átadatik egy olyan népnek, mely ama gyümölcsöket megtermi. Más vallás felekezetek fennállhatnak hitformákkal, érzelgős kegyességgel, szertartásokkal és sacramentumokkal, de az unitárizmus csak úgy, ha átviődik a gyakorlati életbe s a jellemen épül fel.

Ha már azt kérdezném: Mire való az unitárius templom? A felelet önként következik magának az unitárizmusnak természetéből. Az unitárius templom a vallásos nevelés iskolája. A mi célunk nem az, hogy a bűnösöket bizonyos megtérítési ceremóniák által egyházunknak megnyerjük, s azt mondjuk, hogy ez által üdvözülnek. Az ilyen eljárás nem egyezik meg a mi hitelveinkkel. Mi nem hiszünk az emberi természet teljes megromlásában, de hiszünk a bűn valódiságában, olyan bűnben, mely erkölcstelenségben, hamisságban, önzésben s kegyetlenségben áll. Mi hiszünk a megbánásban, de nem az olyanban, mely szinlett szomorúság, s könyök árja által a rossz embert szentté teszi. Nekünk olyan megbánásra van szükségünk, hogy hagyjunk fel rossz cselekedeteinkkel s kezdjük el azonnal az istenes életet. Mi csak az olyan isteni megbocsátásban és segedelemben hiszünk: minőt a jó szülők mutatnak rossz gyermekök iránt, ha az tettét megbánta s megjavult. A mi templomaink a vallásos eszmék és szeretet iskoláinak kell lenniök, a melyekben nekünk tanulóknak kell lennünk egész életünkön keresztül; melyekben hétről hétre, évről évre megtanuljuk jót cselekedni, becsületesek, mértékletesek, igazságosak, erkölcsösök és tiszta jelleműek lenni. Erre valók a mi unitárius templomaink.“

Lássuk már most, hogy a kör minő eredményt mutathat fel rövid fennállása óta is. Az 1882-ik év végén, a mikor én Bostontól nagyon messze voltam, Reynolds Grindall az amerikai unitárius társulat érdemes titkára a kör egyik gyűlésében, midőn beszélésre felhívták, azt az eszmét hozta szőnyegre, hogy mily égető szükség lenne egy monumentális épületet építeni az unitárius társulat számára a jelenlegi szűk és czélszerűtlen épület helyett. Humorral adta elő az én esetemet, hogy megérkezésemtől a bérkocsis alig kapta

meg a társulat helyiségét, oly elrejtett keskeny sikátorban van. A Reynolds ur indítványát a kör tagjai nagy lelkesedéssel fogadták s azonnal egy bizottságot küldöttek ki, mely készítsen egy tervet s határozza meg a szükséges összeget. A bizottság az 1883. januári gyűlésre be is adta javaslatát, melyben kimondja, hogy 150,000 dollár lenne gyűjtendő a nevezett célra. A tervezett épület Bostonnak központjára, s mindenfelől könnyen megközelíthető nyílt helyre építenék. Az épületben a következő alkalmatosságok lennének: könyvtár helyiség, hivatalos szobák az amerikai unitárius társulat s a vasárnapi iskola társaság tisztviselői számára; olvasó terem; szobák a különböző bizottságok részére s végre egy nagy terem, melynek „Channing Hall“ lenne a neve. Itt tartaná az unitárius kör rendes gyűléseit, ugyszintén konferenciák s más gyűlések helyiségeül szolgálna. E terv elfogadtatott s annak alapján egy 10 tagu bizottság, melynek tagjai: Kidder, Eliot, Faulkner, Endicott, Brown, Corder, Reynolds, Lyman, Grew és Gaffield urak, egy felhívást bocsátott ki, melyben adakozásra hívja fel az unitárius vallásnak minden barátját. A felhívás vége így hangzik: „Mi bizunk az őseinktől öröklött áldozatkészségben s drága hitünkhöz való ragaszkodásban. Mások küzdöttek érettünk és mi az ők küzdőterökre léptünk munkásságukat folytatni. Nagy áron szerezték meg őseink a lelkiismeret szabadságát, s mi az újabb nemzedék általuk vagyunk szabadok. Az örökség becses és a bizalom szent.“

E felhívás 1883. febr. elején jelent meg s már febr. 14-kén elindulásomkor 12,000 dollárra ment az összeg. Kidder Henrik, az Unitárius Társulat elnöke 5000 dollárral nyitotta meg az aláírást. Oly lelkesen karolták fel az ügyet, hogy már az év végén a kivánt 150,000 dollár vagyis a mi pénzünk szerint 377,500 frt ki volt gyűlve; jelenleg 400,000 frtra is fel megy. Ez összeg az Amerikai Unitárius Társulat gondozására van bízva. E bámulatos eredmény fényesen igazolja Dr. Clarknak fennebb elmondott elveit az unitárius vallásra vonatkozólag. Hogy az unitarizmus át van vive a mindennapi életbe az amerikai hitrokonoknál, azt a bostoni unitárius kör tényleg is bébizonyította. Természetesen a világiakat az egyháziak is támogatták és a két elemnek együttes működése által jött létre a fennebbi alap, de az elismerés, a dicsőség még is a világiakat illeti meg első sorban.

Még csak a körnek 1883. jan. 10-én tartott évi közgyűléséről emlékezem meg. Ez mindig jan. második hetében szokott lenni. S minthogy arra az időre hosszas utazásomból ismét visszatértem Bos-

tonba, engem is meghívott az elnök s így másod ízben is részt vehettem e ritka társaságban. A tanács örvendetes évi jelentéséből megemlítem, hogy a kör bevétele 2,821 dollárt tett; a kiadás pedig 1034. dollárt (1 dollár 2 frt 50 kr o. é.) A jelentés legérdekesebb része mindenesetre a már említett unitárius épületre vonatkozó véleményes javaslat volt. Már az ott nyilvánult érdekeltségéből lehetett látni a biztos sikert. Az évi közgyűlés menete egyebekben olyan, mint a rendes havi gyűléseké. Minthogy a tanács jelentése s egy hosszabb felolvasás sok időt vett igénybe: eszem ágában se volt, hogy még nekem is beszélnem kell. Azonban az elnök örömet fejezve ki a felett, hogy a fásasztó körutamból megint szerencsésen körükbe viszszatértem, s óhajtván, hogy az új unitárius épület megnyitásakor — mint a melynek kezdeményezésével az én nevem is összeköttetésben van, — én is jelen legyek, felhívott, hogy az Egyesült-Államokban szerzett tapasztalataimról s benyomásaimról beszéljek valamit. Hogy miket mondtam, arról a „Boston Journal“ 1883. jan. 11-ki száma a következőket írta: „Az unitárius kör“ tegnap esti közgyűlésén Kovács tanár, a magyar unitáriusok képviselője, érdekesen beszélt el benyomásait az amerikai városokról, s az elsőséget Bostonnak adta.

E megjegyzésével kapcsolatban egy igen találó s az egész társaságot hangos nevetésre gerjesztő anekdotát beszélt el. Ugyanis két idős spiritualista asszony közül, kik benső barátságban éltek, az egyik meghalván, az életben maradt kérdezte barátnéjától: hogyan tetszik a más világ? A felelet a volt: „Well, it is very beautiful, very interesting, very instructive, but — it is not Boston.“ (Hát az igen szép, igen érdekes, igen oktató, de még sem Boston.) Kovács tanár is úgy van, mint az öreg spiritualista asszony, hogy jól lehet amerikai utazása alatt sok szépet, érdekest és tanulságost láttott, de mégis Boston legjobban tetszik s miveltségi s társadalmi tekintetben — hanem is épen a világ közepe, mint a bostoniakat bszantani szokták, hogy magukról azt hiszik — mindenesetre az Egyesült-Államoknak központja.“

Ez alkalommal újból szíves köszönetet mondtam egyháznak s a magam nevében a kör tagjainak őszinte hitrokoni szeretetökért s bucsut vettem tőlük örökre — mert az elnök kívánsága aligha teljesül — azzal a hó óhajtással, hogy a tervezett unitárius épület mielőbb létesüljön, mintegy élő emlékéül az unitárius egységnek, hitbuzgóságnak s áldozatkészségnek.

KOVÁCS JÁNOS.

PÁRISI LEVÉL.

1884. márt.

(Pasteur ur élete és munkái. A németek. Írta Didon P. A párisi protestans theologiai kar szervezete. A theologiai társulat ülése.)

Szerkesztő úr!

Mai levelem csaknem kizárólag irodalmi lesz, nem is igen van más oly érdekes ujdonság, a melyet olvasóinak megirhassak. Tehát néhány oly újabb munkáról fogok beszélni, a melyek nem csak feltűntek nálunk, de a melyek valóban érdeemesek is. Sorra nézve az elsőnek czime: „Egy tudós történelme — egy tudatlantól¹⁾ A jeles tudós, Pasteur ur életének és munkáinak történelme. Pasteur urnak a képviselő ház — miként tudjuk — nemzeti jutalmat határozott. Bár ez a munka névtelen jelent meg, azt hiszem mégis, indiscretió elkövetése nélkül megmondhatom, hogy ki írta, itt mindenki széltibe beszél, s ha nem csalódom, néhány lap többször is megnevezte. Az író Vallery-Radot, Pasteur urnak éppen a veje; kellemes író, a ki jól ismeretes az 1870-i eseményekből vett egy *Journal d'un volontaire* (egy önkéntes naplója) című beszélyéről. Való, hogy az előtt, a ki itt Párisban az embereket és a dolgokat ismeri a szerző eléggé megismertette magát könyve előszavának ezen soraiból: „gyakran megtörténik, hogy valamely „nagy tudósnek vagy írónak a salonjában van olyan ember, a ki a „a nélkül, hogy hivataltársa vagy tanítványa lenne, teljes családias „viszonyban él azzal, a kit minden ember „kedves mesternek“ nevez, „csak úgy ismerik, mint a ház barátját, nincs más czime s úgy lát- „szik, büszke is reá, hogy nincs. Magának nem levén egyénisége, „csak nagy barátja munkáiról és sikereiről beszél, örömet megvo- „nul ennek a dicsőségnek sugáriban.“

E szerént ez az ugynevezett tudatlan a nagy tudósnek bizalmas embere, a ki annak életét és csodás felfedezéseit elbeszéli. Pasteur ur e felfedezései valóban anynyira bámulandók, hogy egyik társa a tudományok akadémiajában, a mint tapasztalatai eredményeinek előadását végig hallgatta, így kiáltott fel: „Ez egy valóságos roman, igen szép arra, hogy igaz legyen“. Pedig mi ténylegesebb valóság,

¹⁾ Histoire d'un Savant, par un ignorant, Paris, Hetzel 1. vol. 1884.